

Viktor Jonsson-huset i det kollektiva minnet

En intervjustudie om Viktor Jonsson-huset i Bro
20200617 / White arkitekter AB

white

Viktor Jonssons affär Bro.

No.
Carl Bunnegårdh.

Innehåll

INLEDNING	3
MINNE OCH IDENTITET	4
Ett välkänt hus i Bro	5
Huset som identitetsbärare	5
Människorna i huset	5
RÖSTER OM HUSET	6
"Fint men förfallet"	6
"Ett café vore trevligt"	6
Citatsamling	7
KÄLLOR	9

Objekt	Beställare	Omslagsbild	Uppdragsansvarig	Ansvarig specialist	Medverkande
Objekt: Viktor Jonsson-huset Adress: Stationsvägen 44 197 30 Bro Kommun: Upplands Bro kommun Landskap: Uppland Län: Stockholms län	Signum Fastigheter AB	Framsida Vykort, Viktor Jonssons affär, 1920- 1940 Carl Sunnegårdh. Hämtat från Upplands-Bro kommuns bildwebb 2020.	Annika Andersson <i>Bebyggelseantikvarie</i> White Arkitekter AB Östgötagatan 100, Stockholm Tel. +46 8 402 26 33 annika.andersson@white.se	Teresa Lindholm <i>Etnolog</i> White Arkitekter AB Östgötagatan 100, Stockholm Tel. +46 8 518 365 83 teresa.lindholm@white.se	Isabelle Sabha <i>Arkitekt</i> White Arkitekter AB Östgötagatan 100, Stockholm Tel. +46 8 402 26 30 isabelle.sabha@white.se
		Baksida Fotografi, Viktor Jonssons affär, 1982. Hämtat från Upplands-Bro kommuns bildwebb 2020.			

Inledning

BAKGRUND OCH SYFTE

På Stationsvägen 44 i Bro ligger det så kallade Viktor Jonsson-huset, som ägs av Signum Fastigheter. Det är en byggnad av historisk betydelse i Bro lokalsamhälle som ursprungligen rymde en diversebutik, centralt belägen mitt emot den dåvarande tågstationen. Butiken öppnades av lanthandlare Viktor Jonsson 1906 och drevs sedan vidare av sonen Sture med frun Magda fram till 1974. Idag står huset oanvänt sedan ett flertal år tillbaka men det finns en ambition att utveckla fastigheten. I syfte att bredda beslutsunderlaget inför framtida utveckling har en intervjustudie med människor i Bro genomförts. I fokus för intervjuerna står informanternas kunskap om och upplevelser av byggnaden. Vad vet man om huset och dess historia? Hur upplever man det? Har det några specifika värden och i så fall vilka? Hur vill man att fastigheten ska användas i framtiden?

CENTRALA BEGREPP

Två begrepp är centrala i sammanhanget; identitetsvärde och kollektivt minne. Identitetsvärde handlar om de egenskaper hos en miljö eller miljökomponent som ger människan en upplevelse av trygghet, samhörighet och identifikation med sin miljö. I skriften "Kulturhistorisk värdering av bebyggelse" av Axel Unnerbäck beskrivs identitetsvärdet som följer:

" Primärt är det snarast frågan om byggnadens "personlighet" och dess funktion /.../ i människors livsmiljö. Utgångspunkten för en bedömning av identitetsvärdet blir därmed framförallt den boendes egen upplevelse av sin miljö och en lyhörd analys av vilka komponenter som konstituerar dess speciella karaktär".

Att studera identitetsvärde handlar med andra ord om att förstå människors relation till en plats, miljö eller byggnad, hur den laddas med olika betydelser och vilka komponenter som upplevs som särskilt karaktäristiska eller identitetsbärande. Identitetsvärdet kan därmed beskrivas som de många lager av bilder och berättelser som uppstår i mötet mellan de fysiska karaktärsdragen och det sociala livet på platsen.

Minnen är lagrad information, ofta med en emotionell laddning och med en nära koppling till både individuell och kollektiv identitet. Kollektivt minne är ett begrepp som beskriver den "minnesbank" som delas av två eller flera medlemmar av en grupp eller ett samhälle. Det kollektiva minnet förändras över tid, då vi glömmar, omtolkar och "skriver om" delar av historien, såväl medvetet som omedvetet.

METOD OCH DELTAGARE

Intervjustudien genomfördes i början av juni 2020 och består av totalt 22 genskjutsintervjuer "på stan" med människor som bor eller arbetar i Bro. Intervjuerna har i huvudsak utförts längst med Stationsvägen, från tågstationen till kvarteret efter Viktor Jonsson-huset. Vilka människor man lyckas fånga upp med ett sådant förfarande beror till stor del av vilka platser man rör sig på. Förutsatt att intervjuerna utförs på platser med ett visst flöde av människor ger det ofta en ganska bra spridning ifråga om kön, ålder och andra relevanta variabler. Intervjuerna har följt ett standardiserat frågeformulär och varat cirka 15-20 minuter vardera. Sammansättningen av informanter fördelar sig enligt nedan:

- 15 av informanterna är kvinnor och 7 är män.
- 20 personer bor i Bro medan 2 personer arbetar i Bro och bor på annan ort. 5 personer har bott i Bro sedan 60-talet eller längre. 5 personer har bott i Bro i mindre än 2,5 år medan övriga bott i Bro mellan 7 och 26 år.
- Knappt hälften av informanterna (10 personer) är över 65 år, varav merparten (8 personer) är över 70 år. 4 personer är under 20 år och 8 personer återfinns i spannet 25-58 år med en ganska jämn spridning. Undantaget är att det saknas personer i kategorien 30-39 år.
- När det gäller födelseland och/eller etnicitet saknas exakta uppgifter men uppskattningsvis har 7 av informanterna någon form av utländsk bakgrund.

I intervjumaterialet syns inga märkbara skillnader mellan informanterna när det gäller kön och bakgrund. Däremot syns tydliga skillnader mellan informanter i olika åldrar och som bott olika länge på orten, vilket beskrivs närmare i följande avsnitt. Som ett komplement till intervjuerna bygger studien även på skriftliga källor där boende i Bro uttalar sig om Viktor Jonsson-huset, bland annat i tidningsartiklar och insändare i lokaltidningen Mitt i Upplands-Bro och Facebook-gruppen "Vi som bor i Upplands-Bro". Från dessa källor har kommentarer från 40 personer sammanställts. Medan artiklar, insändare och Facebook i första hand kan tänkas spegla åsikterna hos de som är mest engagerade i en fråga fångar genskjutsintervjuerna vanligtvis upp en bredare grupp av människor. I detta fall bekräftar det kompletterande materialet de mönster som framträder i intervjustudien.

Minne och identitet

ETT VÄLKÄNT HUS I BRO

Av såväl intervjuer som skriftligt material framgår att Viktor Jonsson-huset lever starkt i det kollektiva minnet bland människor i Bro. Ibland handlar det om egna minnen och andra gånger om "minnen" som förts vidare muntligt av föräldrar, grannar eller kollegor eller via lokaltidningar och sociala medier. Av totalt 22 intervjuade är det enbart 4 personer som inte känner till något om husets historia, varav samtliga är relativt nyinflyttade till Bro. Men oavsett vem man frågar och vad de vet om historien så känner alla igen huset och kan placera det på kartan. En vanlig kommentar bland dem som inte vet något om huset är att man ofta gått förbi och undrat varför det står tomt. Bland övriga informanter varierar kunskaperna, från ytlig kännedom till mer ingående kunskap. Medan några har hört talas om att här en gång har funnits en affär finns det också ett flertal informanter som genast nämner Viktor Jonsson och kan återberätta stora delar av historien.

Bland dem som har störst kunskap är nästan alla personer över 65 år som bott mycket länge i Bro och har egna minnen av Viktor Jonssons lanthandel, medan de som vet mindre vanligtvis är yngre. Samtidigt finns även i den mer insatta gruppen något yngre personer, både bland intervjupersonerna och bland dem som engagerat sig på Facebook. Dock handlar det sällan om riktigt unga människor, utan uppskattningsvis om personer från 40 år och uppåt. Ett vanligt svar på frågan om man uppfattar huset som välkänt i Bro är att den äldre generationen som bott här länge känner till huset mycket väl men att yngre och mer nytillkomna Brobor sannolikt inte gör det i samma utsträckning. Som framgått är det antaganden som till stora delar bekräftas av intervjuaterialet som helhet.

1. Bild på Viktor Jonsson.
 2. Fotografi från interiör sent 30-tal.
 3. Fotografi från interiör sent 30-tal.
 4. Exteriörbild på Viktor Jonssons butiksbyggnad.
- Källa: www.ukforsk.se

HUSET SOM IDENTITETSBJÄRARE

Av intervjustudien framgår att Viktor Jonsson-huset fyller en identitetsbärande funktion, som sannolikt kan utvecklas och förstärkas. De informanter som känner till husets ursprungliga innehåll beskriver det som ett kulturminne och en del av lokalsamhällets historia. Här kopplas byggnaden samman med andra centrala byggnader i det gamla stationssamhället, som tillsammans utgjorde den tidens centrum med Viktor Jonssons lanthandel som mittpunkt. Hit hör den gamla tågstationen på andra sidan Stationsvägen, grannhuset där posten en gång låg, det så kallade "Bankhuset" en bit ner på gatan och en större villa snett bakom affären där det fanns ett bageri. På så vis placeras byggnaden in i en historisk kontext som är nära förknippad med Bros framväxt kring tågstationen.

Andra menar att huset är viktigt eftersom "det alltid funnits" och därför utgör en självklar del av Bro som plats. Huset spelar med andra ord en viktig roll för människors känsla av igenkänning, trygghet och tillhörighet, främst bland de äldre. Hos de yngre informanterna är husets betydelse för hemkänslan inte lika tydlig men många anser att det passar väl in i sin närmiljö. Några informanter lyfter även fram mer specifika karaktärsdrag. Här handlar det främst om den lägre skalan, som man menar bidrar till småstadskänslan i Bro. Mellan raderna kan man läsa att "stationssamhället" och "småstaden" är viktiga karaktärsdrag för Bro som samhälle. Det blir även tydligt att Viktor Jonsson-huset anses bidra till och förstärka denna karaktär.

MÄNNISKORNA I HUSET

Av intervjuerna framgår att många uppfattar Viktor Jonsson-huset som en viktig del av Bros historia. Samtidigt framträder även människorna som en gång var verksamma i huset som centrala gestalter, främst Viktor Jonsson själv. Han var helt enkelt "handlaren i byn" och någon alla kände till. Flera informanter talar också om sonen Sture Jonsson med frun Magda som senare tog över lanthandeln och drev den vidare under samma namn fram till 1974. Ibland är det lite otydligt om det är Viktor eller sonen Sture minnena gäller, då far och son bitvis tycks flyta ihop till samma person – handlaren på orten. I minnena träder han fram som en munter man i skärmössa och förkläde, där han står bakom sin disk i affären och pratar med kunderna. Det är en i det närmaste ikonisk bild som många sannolikt kan "känna igen", även om man saknar egna minnen från tiden. Vid sidan av själva byggnaden framstår med andra ord även bilden av lanthandlaren som en symbol för sin tid och den lokala historien i Bro.

1. Vykort 1910-1930, Nya handelsboden i Bro.
"UBK 002138A - Bro," *Upplands-Bro kommuns bildwebb*,
hämtad 15 juni 2020, <https://ubk.kulturhotell.se/items/show/4020>.

2. Vykort 1940, Viktor Jonssons affär.
"UBK 002139A - Bro," *Upplands-Bro kommuns bildwebb*,
hämtad 15 juni 2020, <https://ubk.kulturhotell.se/items/show/4021>.

3. Foto: Tommy Sidén

Röster om huset

"FINT MEN FÖRFALLET"

Informanternas upplevelser av huset idag är på samma gång tudelade och relativt samstämmiga. Nästan alla säger att det egentligen är ett fint hus men att den slitna fasaden gör det till ett misspydande inslag i närmiljön. Till de positiva omdömena hör förutom att huset uppfattas som "fint" även att det ofta beskrivs som "gammalt", vilket i många intervjuer framstår som ett värde i sig. Andra spridda, mer specifika kommentarer är att man gillar "verandan" (balkong med tak), skalan, de "coola" butiksdörrarna, de stora skyltfönstren ut mot gatan, sadeltaket och byggnadens form i övrigt som avviker från dagens "moderna fyrkantiga lådor".

Samtidigt menar många att det yttre förfallet drar till sig oönskade beteenden i form av nedskräpning och klotter. Flera informanter nämner också att det bött många olika människor i huset på senare år och en granne misstänker att där pågår kriminell verksamhet. Det gör även att byggnaden för vissa Bro-bor stundtals utgjort en källa till otrygghet, främst under perioder med mycket folk i omlopp. Om huset däremot rustades upp menar många att det skulle bidra på ett positivt sätt till sin närmiljö. En vanlig kommentar är som framgått att det "passar in" i miljön i Gamla Bro, som denna äldre del av samhället kallas.

"ETT CAFÉ VORE TREVLIGT"

Även på frågan om hur man skulle vilja att huset används i framtiden är svaren ganska samstämmiga. Endast två av totalt 22 personer anser att huset bör rivas och ersättas med något helt nytt eftersom det är så slitet och troligtvis blir dyrt att rusta upp. I övrigt önskar alla att huset blir kvar och fylls med nytt innehåll. Med få undantag

önskar informanterna någon typ av publik verksamhet i huset, som kan fungera som en mötesplats i Gamla Bro. Det allra vanligaste önskemålet handlar om ett café eller konditori, som det annars finns ett mycket sparsmakat utbud av i Bro. Dessutom är den typen av service koncentrerad till centrum en bit bort.

Andra önskemål handlar om restaurang, ett litet hotell, kanske någon typ av butik, kiosk eller närlivs, en plats för konst eller ett museum om Bros historia. Näst efter café är restaurang eller en plats för konst och kultur i olika former de vanligaste önskemålen. Även bland dem som tyckt till om huset på Facebook går tankarna i liknande banor.

Ett fåtal personer förespråkar istället bostäder eller kontorslokaler, eftersom man menar att läget inte är rätt för mer publika verksamheter. Dels anser man att huset ligger allt för avsides i förhållande till centrum, dels finns risk för att grannar blir störda. De flesta andra framhåller däremot läget som en stor fördel då Stationsvägen är ett viktigt stråk där både bussar och människor som kommer till och från tågstationen dagligen passerar. Mitt emot huset ligger dessutom den relativt nyanlagda stationsparken dit framtida cafégäster skulle kunna ta med sig sitt kaffe en solig dag. Flera informanter lyfter även fram husets stora trädgård och den gamla magasin-sbyggnaden på baksidan som viktiga tillgångar vid en eventuell omvandling. Där kan till exempel rymmas sittplatser i grönskan, utställningsyta och ateljéer.

Slutligen önskar en intervjuperson att det tas ett helhetsgrepp om det gamla stationsområdet, för att utveckla både Viktor Jonsson-huset och gamla tågstationen.

Annars finns en risk att också den senare byggnaden förfaller. Samtidigt kan en samlad strategi ge möjligheter att utveckla verksamheter som kompletterar varandra och skapar synergier.

1. Foto: Niklas Loman

2. Foto: Privat (publicerat i Mitt i Upplands-Bro 200125)

Ordmoln som illustrerar svaren när informanterna fått associera fritt och välja tre ord för att beskriva Viktor Jonsson-huset.

*Vi skulle verkligen behöva en trevlig restaurang här i Bro, nu finns ju bara pizzahak. Och så skulle jag vilja ha ett litet hotell i huset, i lagom prisklass. För det finns inte ett enda hotell här, varken i Bro, Kungsängen eller Bålsta.
(Källa: Intervju)*

Så vackert hus! Tittar alltid när jag går förbi. Skulle vara trevligt med ett mysigt café och så kunde man också sitta i lilla parken mittemot. (Källa: Facebook)

*Jag tycker huset är jättevackert. Slitet visst, men vackert. Gör ett museum av det, ställ ut konst och berätta om Bros historia. Kanske lite gamla grejer från tågstationen
(Källa: Intervju)*

*I Viktor Jonssons affär såldes allt möjligt. Nymalet kaffe på beställning, charkuterier, mjölk, smör, strumpebandshållare och krut. Allt!
(Källa: Intervju)*

Så fint det var i sina glansdagar. Gick dit och handlade som femåring. Farbror Sture i charcken och tant Magda i kassan. Maten lade jag i dockvagnen. (Källa: Facebook)

*Jag minns Viktor Jonsson mycket väl. Stod där i charcken med sitt förkläde och skärmmössa. Pratsam och väldigt glad i alla damer. En svartsjuk fru hade han också. Och så tog han sig en liten hutt ur pluntan bakom disken då och då
(Källa: Intervju)*

*Jag och mina vänner som har växt upp här har alltid undrat över det här huset. Varför det står tomt och så
(Källa: Intervju)*

*Trädgården borde man göra något med, den är ju jättestor och fin. Då kan man sitta ute och fika där
(Källa: Intervju)*

*Jag tycker det är bedrövtligt hur huset har fått stå och förfalla. Det drar ju till sig annat som inte är så bra. Klotter och sånt
(Källa: Intervju)*

*Det här huset är en del av Bros historia, det var ju samhällets mittpunkt
(Källa: Intervju)*

1958 började jag jobba på posten i huset bredvid. Då sprang man ju över och handlade på rasterna tätt som tätt. Det var trevligt men de hade en rätt folkilsken hund (Källa: Intervju)

*Han var verkligen ett begrepp på orten Viktor Jonsson. Alla visste vem han var. Han var handlaren i byn liksom
(Källa: Intervju)*

*Ett tag kändes det ganska otryggt här, när det var en massa olika människor som bodde i huset och det såg skräpigt ut utanför.
(Källa: Intervju)*

*Jag vet precis vad det är för hus. Jag gillar det. Det har coola dörrar och stora fönster
(Källa: Intervju)*

Viktor Jonsson-huset har liksom alltid funnits. Jag kan inte tänka mig Bro utan det. Snälla, ta inte bort det (Källa: Intervju)

Det är viktigt att man inte drar på med för många våningar. Att huset inte är så högt gör att det passar in och bidrar till den här småstadskänslan (Källa: Intervju)

Jag gillar formen på huset, att det är lite olika vinklar och inte bara en fyrkantig låda (Källa: Intervju)

Källor

Litteratur:

Unnerbäck, A & Lierud, P. (2002). Kulturhistorisk värdering av bebyggelse. Stockholm: Riksantikvarieämbetet.

Tidningsartiklar:

"Planerad byggnation väcker frågor och oro", Mitt i Upplands Väsby 140708

"Nytt bygglov inlämnat för Viktor Jonsson-huset på Stationsvägen", Mitt i Upplands Väsby 141110

"Vad ska hända med Viktor Jonssons affär?", Mitt i Upplands Bro 200127

"Kommunen är intresserad av att köpa Viktor Jonsson affär", Mitt i Upplands Bro 200131

PRATA MED OSS!

white.se
@whitearkitekter

white